

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧОРНОМОРСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ПЕТРА МОГИЛИ**

Манюк Богдана Вікторівна

УДК 364.4-787.7-43:[316.614:616.896-053.2](043.3)

**ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СОЦІАЛЬНОГО
ГУВЕРНЕРА З ДІТЬМИ З РОЗЛАДАМИ АУТИСТИЧНОГО СПЕКТРУ**

спеціальності 231 – «Соціальна робота»

АВТОРЕФЕРАТ

магістерської роботи

за освітньо-професійною програмою «Соціальна робота»

Миколаїв – 2021

Магістерською роботою є рукопис.

Роботу виконано в Чорноморському національному університеті імені Петра Могили, Міністерство освіти і науки України.

НАУКОВИЙ КЕРІВНИК:

кандидат педагогічних наук, доцент
СУРГОВА Світлана Юріївна
Чорноморський національний
університет імені Петра Могили

РЕЦЕНЗЕНТ:

кандидат наук з державного управління,
в.о. доцента б. в. з.
ШУЛЬГА Анастасія Алімівна
Чорноморський національний
Університет імені Петра Могили

Захист відбудеться 25 лютого 2021 року о 10.00 на засіданні ЕК кафедри соціальної роботи, управління і педагогіки Чорноморського національного університету імені Петра Могили, за адресою: 54003, м. Миколаїв, вул. 1-а Воєнна, 2.

З роботою можна ознайомитись на кафедрі соціальної роботи, управління і педагогіки Чорноморського національного університету імені Петра Могили, за адресою: 54003, м. Миколаїв, вул. 1-а Воєнна, 2.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Останнім часом захворюваність на аутизм зростає в усіх країнах світу. За даними ВООЗ, поширеність розладів аутистичного спектру перевищує 1% населення, загалом у світі близько 67 мільйонів людей з даною нозологією. Недостатнє розуміння виникнення причин захворювання та його проблематики не дозволяє повною мірою зрозуміти важливість корекційної роботи з дітьми та роль батьків у вихованні дітей із аутистичним спектром. Сьогодні багато батьків та вчителів, які стикаються з цією проблемою, не знають, як з нею взаємодіяти, не розуміють її «світу». Поширення розвитку сімейної освіти для дітей з аутистичними розладами посилює соціальні тенденції попиту на послуги соціальних гувернерів.

Мета діяльності соціального гувернера – соціалізація дітей з особливими потребами, застосування засобів первинної профілактики задля усунення несприятливих явищ у розвитку та функціонуванні психіки дитини, виявлення і розвиток потенційних можливостей самореалізації таких дітей, підвищення освіченості батьків з питань виховання, навчання, адаптації дітей, що мають порушення розвитку. Професійна діяльність соціального гувернера є індивідуалізованою, що сприяє ефективному навчанню, прищеплює навички самостійної роботи і самообслуговування, розв'язує питання соціального забезпечення та захисту.

Особливе значення для організації фахової підготовки соціальних педагогів до здійснення гувернерської діяльності мають дослідження гувернерства як педагогічної системи та історії його розвитку (О. Корх-Черб, Н. Ковалевська, М. Денисенко, Є. Сарапулова, І. Акіншева, О. Шароватова, М. Головка, Д. Федоренко). Питанням визначення особливостей діяльності домашніх педагогів присвячено роботи Д. Латишина, О. Любар, О. Михайличенко, А. Троцько, М. Фіцули. Сучасний зміст домашньої освіти висвітлено в роботах А. Барбінова, Н. Побірченко, Т. Тронько. Достатньо широко питання професійної освіти гувернерів висвітлюються в публікаціях З. Зайцевої, Н. Савельєвої, В. Бардінова та ін. Вивченню особливостей логодіагностики та логокорекції мовленнєвої діяльності дошкільників із тяжкими порушеннями мовлення та питанням підготовки майбутніх корекційних педагогів до умов інклюзивного навчального закладу присвячено наукові праці Н. Савінової, В. Тарасун, М. Шеремет.

Актуальність проблеми, її недостатня теоретична і практична розробленість зумовили вибір теми дослідження магістерської роботи: «Особливості професійної діяльності соціального гувернера з дітьми з розладами аутистичного спектру».

Мета дослідження проаналізувати особливості професійної діяльності соціального гувернера з дітьми з розладами аутистичного спектру.

Відповідно до мети були визначені такі **завдання дослідження**:

- охарактеризувати історію розвитку гувернерства як цілісної педагогічної системи, становлення інституту соціального гувернерства;

- проаналізувати зарубіжний досвід роботи соціального гувернера в сім'ях, що виховують дітей з розладами аутистичного спектру;
- визначити основні професійні характеристики соціального гувернера;
- здійснити аналіз методик роботи соціального гувернера з дітьми дошкільного віку, що мають розлади аутистичного спектру
- розробити алгоритм входження соціального гувернера в сім'ю, що виховує дитину з розладами аутистичного спектру.

Об'єкт дослідження – соціальне гувернерство як соціально-педагогічне явище сучасного українського суспільства.

Предмет дослідження – особливості роботи соціального гувернера з дітьми з розладами аутистичного спектру.

Для досягнення мети та виконання завдань дослідження застосовано комплекс **методів наукового дослідження**, а саме: теоретичні – вивчення, аналіз і узагальнення психологічної, педагогічної наукової літератури, навчальних та методичних видань з даної проблеми, синтез; порівняння та узагальнення даних; емпіричні – діагностичні методи (метод бесіди й інтерв'ювання) для виявлення ефективності роботи соціального гувернера з дітьми з розладами аутистичного спектру та з'ясування алгоритму входження соціального гувернера в сім'ю, що виховує дитину з розладами аутистичного спектру; статистичні – для опрацювання отриманих даних.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що набули подальшого розвитку наукові уявлення про сутність професійної діяльності соціального гувернера, розроблено алгоритм входження соціального гувернера в сім'ю, що виховує дитину з розладами аутистичного спектру.

Теоретична значущість дослідження полягає в тому, що визначено особливості професійної діяльності соціального гувернера з дітьми з розладами аутистичного спектру, яка стимулює розвиток зазначеної категорії дітей за рахунок індивідуального підходу та кваліфіковано вибудованого алгоритму реабілітації.

Практична значущість дослідження полягає у використанні результатів дослідження м в процесі загально-педагогічної та спеціальної підготовки майбутніх соціальних працівників та соціальних гувернерів на таких дисциплінах, як «Соціальна педагогіка», «Технології і методи соціальної роботи», «Прикладні методики в соціальній роботі», «Основи інклюзивного виховання», «Соціальне гувернерство» тощо.

Експериментальна база дослідження: Центр ранньої соціальної реабілітації дітей з інвалідністю «Надія». Загальна кількість осіб, що брали участь у дослідженні: 5 провідних фахівців центру (вчитель-дефектолог, психолог, психіатр, логопед і невролог), батьки дітей з розладами аутистичного спектру у кількості 4 осіб.

Апробація результатів дослідження: основні положення та результати дослідження доповідалися та обговорювалися на XXIII Всеукраїнській науково-практичній конференції «Могилянські читання –

2020: Сучасний науково-педагогічний дискурс окреслення і вирішення соціальних питань» (20 листопада 2020 р.).

Публікації.

Манюк Б. В. Гра як провідний вид корекційної діяльності соціального гувернера з дітьми з розладами аутистичного спектру / Б. В. Манюк // Могілянські читання – 2020 : Досвід та тенденції розвитку суспільства в Україні : глобальний, національний та регіональний аспекти : XXI Всеукраїнська наукова-практична конференція : тези доповідей наукової конференції «Сучасний науково-педагогічний дискурс окреслення і вирішення соціальних питань». – Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2020. – С. 35-38.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи становить 84 сторінок. Список використаних джерел включає 78 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовується актуальність теми магістерської роботи, представлено мету і завдання, визначено об'єкт та предмет, сформульовано методологію дослідження, показано теоретичну і практичну значущість отриманих результатів, апробацію результатів.

У першому розділі «**Гувернерство як соціально-педагогічна система домашнього навчання і виховання**» було проаналізовано, по-перше, історію розвитку гувернерства як цілісної педагогічної системи; по-друге, становлення інституту соціального гувернерства; по-третє, зарубіжний досвід організації соціальної роботи з сім'ями, що виховують дітей з розладами аутистичного спектру.

Аналіз наукової літератури довів, що досліджувана проблема актуальна на сьогодні, змістовно складна та багатоаспектна, оскільки містить не тільки теоретичні напрацювання важливості гувернерства як педагогічної системи з багатовікової практики, але і показує потребу утворення інституту соціального гувернерства, як необхідної системи для забезпечення освітньо-виховних потреб різних категорій дітей.

В ході опрацювання наукових джерел з проблеми дослідження, ми розглянули соціальне гувернерство в системі соціальної роботи. Слід зазначити, що ця система допомагає батькам, що виховують дітей з різними розладами розвитку, не тільки вирішувати важливі питання організації виховання, освіти, корекції та реабілітації, а також створювати необхідне освітньо-виховне середовище, щоб забезпечити дитині нормальні умови розвитку, але і сприяє педагогізації батьків. Огляд змісту гувернерства як нестандартного педагогічного явища дозволив нам виділити суттєві переваги перед колективною формою навчання й виховання, що полягають у індивідуальному підході до особистості вихованця, можливості творчого пошуку методик та технологій виховання, своєчасного коригування дій наставника залежно від ситуації виховання. Тому дослідження проблеми генезису й розвитку гувернерства як історичного педагогічного явища вимагає ґрунтовного вивчення суспільних умов та специфіки діяльності соціального гувернера.

Вивчивши зарубіжний досвід системи надання соціальної допомоги дітям, що мають розлади аутистичного спектру, ми виокремили певний алгоритм допомоги, який працює на державному рівні в цих країнах. Здебільшого, це програми розвитку для таких дітей, які фінансуються державними коштами та забезпечують сім'ї, що виховують дітей з розладами аутистичного спектру, необхідною корекційною діяльністю, регулярним медичним обстеженням, та веденням індивідуальних програм. Можемо зазначити, що програми розвитку сприяють зменшенню проявів розладів аутистичного спектру, виконують соціалізуючу функцію, навчають дітей базовими навичкам, які необхідні в створенні нормальних умов життя для таких дітей.

У другому розділі **«Особливості роботи соціального гувернера з дітьми з розладами аутистичного спектру»** – описано, по-перше, професійну характеристику соціального гувернера; по-друге, організацію освітньо-виховної діяльності соціального гувернера з дітьми з розладами аутистичного спектру; по-третє, методики роботи соціального гувернера з дітьми дошкільного віку, що мають розлади аутистичного спектру.

На основі аналізу сучасної наукової літератури, ми встановили, що інститут соціального гувернерства в Україні тільки проходить процес становлення як педагогічна система, тому що відбувається стрімке зростання кількості дітей у соціокультурному просторі, які потребують ефективної професійної допомоги спеціаліста нової формації - соціального гувернера.

Такий фахівець, на думку науковців, повинен мати високоморальну свідомість, загальну культуру й інтелігентність, любов до дітей. Формувати пізнавальну, мотиваційно-вольову й емоційну сферу особистості. Також консультивати батьків з питань навчання і виховання дітей із затримками розвитку і різного роду дефектами, здійснювати допомогу в подоланні порушень у пізнавальному й особистісному розвитку, виконувати функції посередника між батьками і дітьми у виховній роботі, в гуманістичному й естетичному вихованні.

Від створення умов для відповідного освітньо-виховного процесу, що фіксується в індивідуальній програмі розвитку з чітко прописаними: зовнішніми ресурсами (можливості освітнього середовища), внутрішніми ресурсами (потенціал дитини, який треба розкрити завдяки цілеспрямованій корекційно-розвивальній роботі), а також моніторингом процесів виховання й розвитку дитини, результати якого можуть спонукати до перегляду і вдосконалення цих процесів, залежить ефективність освітньо-виховної діяльності соціального гувернера з дитиною, що страждає розладами аутистичного спектру. Кваліфікований спеціаліст керується гнучкістю в роботі з дітьми, з даною нозологією, так як кожен випадок унікальний і потребує своїх методик корекції поведінки, серед яких світове визнання мають АВА методика, що сприяє підвищенню рівня бажаної поведінки та зниженню рівня небезпечної або проблемної поведінки, яке може заважати навчанню та ефективній соціальній взаємодії; ТЕАССН методика, що дозволяє організувати структуроване навчання з особливою увагою до середовища; DLT методика, що забезпечує корекцію дезадаптивної поведінки та навчає адаптивній поведінці.

У третьому розділі **«Дослідно-аналітична робота соціального гувернера з дітьми з розладами аутистичного спектру»** – описано, по-перше, діагностику виховного потенціалу дітей з розладами аутистичного спектру; по-друге, алгоритм входження соціального гувернера в сім'ю, що виховує дитину з розладами аутистичного спектру.

На підставі отриманої інформації під час дослідження в центрі ранньої соціальної реабілітації дітей з інвалідністю «Надія», ми з'ясували, що корекційна робота з дітьми, що страждають розладами аутистичного спектру,

повинна проводитись систематично, так як розвиток таких дітей все одно відбувається, хоча і на дефектній основі, особливо якщо такі діти є інтелектуально збережені.

Під час з бесіди з батьками, що виховують дітей з розладами аутистичного спектру, ми дізнались, що діагностика виховного потенціалу відіграє значну роль в корекційній роботі з такими дітьми, так як це є базовою складовою побудови ефективної реабілітаційної програми. Фахівці центру ранньої соціальної реабілітації дітей з інвалідністю «Надія» надали нам інформацію щодо основних опорних компонентів діагностики виховного потенціалу дітей з розладами аутистичного спектру, на основі якої ми визначили, що в абсолютній більшості випадків, в процесі діагностики переважає психомоторний компонент, як основа, на базі якої будується корекційна програма. Менш часто зустрічається пізнавальний компонент, так як у багатьох дітей з даною нозологією не розвинена здатність до швидкого засвоєння та використання знань у повсякденному житті. Соціальний компонент, як зазначають фахівці, зустрічається рідко, як правило, лише при високофункціональних розладах аутистичного спектру та у інтелектуально збережених дітей.

В ході опитування фахівців центру ранньої соціальної реабілітації дітей з інвалідністю «Надія» щодо особливостей психолого-педагогічної корекційної роботи з такими дітьми, ми з'ясували, що в місті Миколаїв, на жаль, не існує практики індивідуальної роботи дипломованого соціального гувернера в умовах сім'ї, що значно погіршує процес реабілітації дітей з розладами аутистичного спектру, з умовою законодавчих нормативно-правових актів, які свідчать про те, що корекційна робота з дітьми, що страждають розладами аутистичного спектру проводиться в центрах реабілітації лише протягом двох місяців на рік.

На основі отриманих результатів в ході опитування, нам вдалось розробити алгоритм входження соціального гувернера в сім'ю (див. Рис. 1)

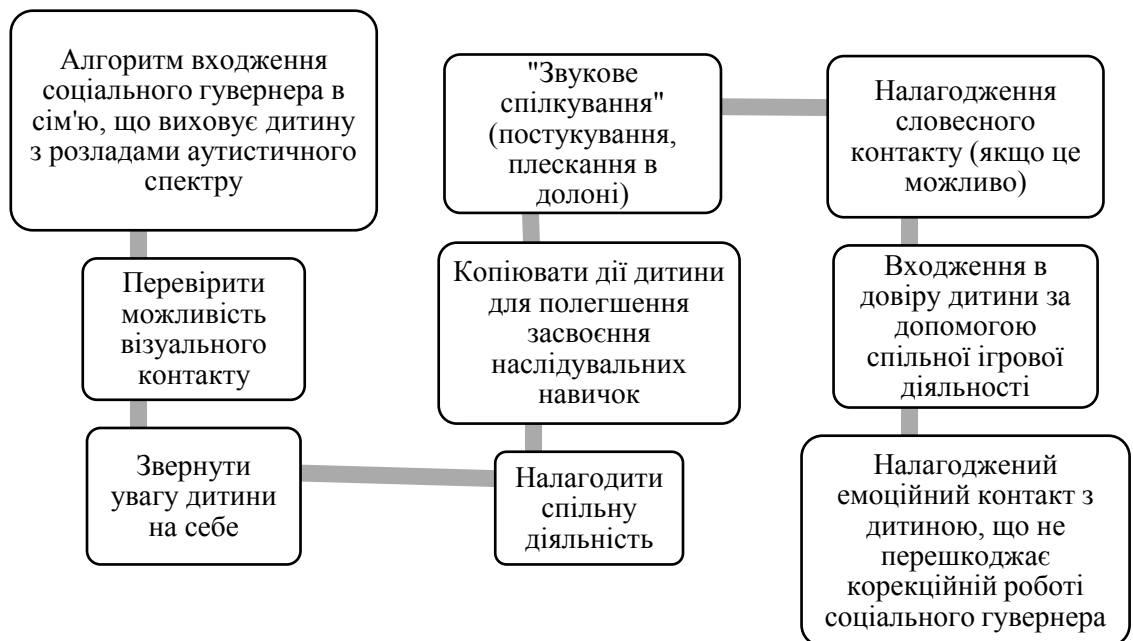

Рисунок 1. Алгоритм входження соціального гувернера в сім'ю, що виховує дитину з розладами аутистичного спектру

Розроблений нами алгоритм, з врахуванням особливостей дітей, що мають розлади аутистичного спектру виділяє чіткі етапи, які проходить соціальний гувернер на шляху до встановлення емоційного контакту з дитиною, що, в свою чергу, забезпечує полегшення корекційного впливу.

ВИСНОВКИ

Науковий аналіз досліджуваної проблеми та результатів аналітично-дослідної роботи дає підстави зробити наступні висновки:

1. Проаналізувавши наукову літературу та зробивши історичний огляд передумов зародження інституту гувернерства та становлення соціального гувернерства як цілісної педагогічної системи, ми з'ясували, що початок розвитку починається з V століття до н. е. З часом інститут гувернерства пройшов достатньо багато етапів реформування, з чим пов'язана потреба суспільства в кожен окремий історичний період. Нині інститут соціального гувернерства в Україні тільки починає свою діяльність з метою забезпечення освітньо-виховних потреб дітей з особливими потребами, обдарованих дітей, сприяння педагогізації батьків та поширення знань щодо особливостей виховання дітей та успішній адаптації їх в суспільстві.

2. У ході вивчення особливостей зарубіжного досвіду надання соціальної допомоги сім'ям, що виховують дітей з особливими потребами, ми можемо зробити висновок щодо занепокоєння країн Європи та США проблемою надання соціальних послуг. Більшість держав створюють спеціальні програми розвитку, за якими діти з особливими потребами проходять структуровану, кваліфіковану системну допомогу в залежності від нозології. Програми допомоги побудовані в залежності від вікових особливостей. Більшість програм побудовані для дітей дошкільного віку, адже, як ми визначили, це дуже цінний час для корекції поведінки, навчання, виховання та соціалізації. Запозичення зарубіжного досвіду нашою країною та створення державних програм допомоги дало б змогу охопити набагато більше сімей, які виховують дітей з вадами розвитку.

3. На основі опрацьованої наукової літератури з питання професійної характеристики соціального гувернера ми можемо констатувати, що професійна діяльність даного фахівця має глибоку особистісну спрямованість та проводиться індивідуально. Він допомагає сім'ї, що виховує дитину з вадами розвитку, проводити освітньо-виховну діяльність, коригувати поведінкові прояви, а також сприяє соціалізації та адаптації до нормальних умов життя. Це спеціаліст з психолого-педагогічної, соціальної та медичної підтримки дітей з особливими потребами, що працює безпосередньо в сім'ї, а також у закладах соціальної реабілітації та догляду. Метою його діяльності є сприяння соціокультурній реабілітації дитини з особливими потребами, її інтеграції в суспільство та розвитку індивідуальної освіти, особливо основ самообслуговування.

Соціальний гувернер може надавати консультаційні послуги, організаційну допомогу сім'ї, що виховує дитину з особливостями розвитку, виконувати посередницьку функцію, займатися питанням позитивного внутрішньо сімейного спілкування, що активізує його внутрішній потенціал.

4. Звертаючись до зарубіжного та вітчизняного досвіду використання корекційних методик для дітей дошкільного віку, що страждають розладами аутистичного спектру, ми дійшли до висновку про те, що на сучасному стані

таких методик існує дуже багато, кожна з них займається вирішенням проблем, з якими живуть діти з розладами емоційно-комунікаційної сфери. Як стверджує більшість фахівців всього світу, найефективнішими з них є АВА методика та ТЕАССН.

На основі аналізу наукової літератури та отриманої інформації від фахівців центру ранньої соціальної реабілітації дітей з інвалідністю «Надія», ми можемо зазначити, що, зазвичай, спеціалісти з розвитку, вчителі-дефектологи, дитячі психіатри, психологи та соціальні працівники використовують в процесі корекційної діяльності різні фрагменти методик або застосовують дві і більше одночасно задля досягнення максимального результату.

5. В ході аналітично-дослідної роботи на базі центру ранньої дитячої реабілітації дітей з інвалідністю «Надія», ми розробили алгоритм входження соціального гувернера в сім'ю для здійснення корекційної та освітньо-виховної діяльності на безперервній основі. Ця послідовність дій є універсальною для того, щоб налагодити контакт з дитиною. Нею можуть користуватись особи з мікросоціуму дитини, для того щоб налагодити зв'язок, але, в нашому випадку, мова йде про налагодження емоційного та соціального контакту з метою спостереження за дитиною, виявлення у неї відхилень в поведінці, проявів розладів аутистичного спектру та визначення підходу до такої дитини з подальшим процесом корекції.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ МАГІСТЕРСЬКОЇ РОБОТИ

- Манюк Б. В. Гра як провідний вид корекційної діяльності соціального гувернера з дітьми з розладами аутистичного спектру / Б. В. Манюк // Могилянські читання – 2020 : Досвід та тенденції розвитку суспільства в Україні : глобальний, національний та регіональний аспекти : XXI Всеукраїнська наукова-практична конференція : тези доповідей наукової конференції «Сучасний науково-педагогічний дискурс окреслення і вирішення соціальних питань». – Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2020. – С. 35-38.

Манюк Б. В. Особливості професійної діяльності соціального гувернера з дітьми з розладами аутистичного спектру. – Рукопис.

Магістерська робота на здобуття академічного ступеня магістра за спеціальністю – 231 соціальна робота. – Чорноморський національний університет імені Петра Могили, Миколаїв, 2021.

Магістерська робота присвячена дослідженню особливостей професійної діяльності соціальних гувернерів з дітьми, що страждають розладами аутистичного спектру. У ході роботи ми з'ясували обізнаність батьків, які виховують дітей з розладами аутистичного спектру, щодо ефективності індивідуальної роботи соціального гувернера з дитиною, що має дану нозологію. Проведене психолого-педагогічне дослідження на базі центру ранньої соціальної реабілітації дітей з інвалідністю «Надія» дозволяє зробити висновок, що корекція поведінки дітей з розладами аутистичного спектру є не тільки необхідною, але і підтверджує, що саме індивідуалізація освітньо-виховної діяльності соціального гувернера в умовах сім'ї дозволяє працювати з дитиною постійно, що сприяє розвитку соціально-комунікативних навичок та зменшенню (контролюванню дитиною) проявів аутизму.

Ключові слова: гувернер, соціальний гувернер, професійна діяльність, діти з розладами аутистичного спектру, корекція, алгоритм входження соціального гувернера в сім'ю, центр ранньої соціальної реабілітації дітей з інвалідністю.

Maniuk B. V. Peculiarities of the professional activity of a social gouverneur with children with autism spectrum disorders. - Manuscript.

Master's thesis for the academic degree of master's degree in the specialty - 231 social work. - Peter Mogyla Black Sea National University, Nikolaev, 2021.

Master's work is devoted to researching the features of professional work of social governer with children with autism spectrum disorders, raising awareness of parents who raise children with autism spectrum disorders on the effectiveness of individual work of a social governer with a child with this nosology. The conducted psychological and pedagogical research on the basis of the Center for Early Social Rehabilitation of Children with Disabilities "Nadiya" leads to the conclusion that behavioral correction of children with autism spectrum disorders is not only necessary, but also confirms that it is the individualization of educational and training activities of a social governer in a family setting can work with a child continuously, which contributes to the development of social and communication skills and reduce (controlling the child) manifestations of autism.

Key words: governor, social governor, professional activity, children with autism spectrum disorders, correction, algorithm of social governer entering the family, center of early social rehabilitation of children with disabilities.